

Кротюк Катерина Андріївна, асистент кафедри соціальної та практичної психології, Житомирський державний університет імені Івана Франка, 10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40, тел.: (063)211-28-11, e-mail: demkatty28@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0003-3237-6494>

РОЗВИТОК ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ВНАСЛІДОК УЧАСТІ В БОЙОВИХ ДІЯХ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Важливість та значення дослідження розвитку ціннісно-смыслової сфери особистості підтверджується напрацюваннями багатьох дослідників сучасності. Ціннісні та смислові конструкти динамічно розвиваються впродовж життєвого становлення особистості, впливають на вибір конструктивного або деструктивного векторів розвитку. Особливе значення становить дослідження розвитку ціннісно-смыслової сфери військовослужбовців внаслідок участі в бойових діях. Емпіричне дослідження динаміки ціннісно-смыслової сфери військовослужбовців передбачає ранжування значущих, осмислених ціннісних та смислових конструктів на етапах підготовки, безпосередньої участі в бойових діях, декомпресії та стабілізації ціннісно-смыслового простору. Отримані результати емпіричного дослідження представлені у вигляді усереднених кількісних показників, визначеному загальному рангу ціннісних та смислових конструктів військовослужбовців, встановленій статистичній відмінності зсуву даних. Термінальні цінності, що є орієнтирами при досягненні поставленої мети, не мають кардинальної відмінності між кількісними показниками на різних етапах виконання службових обов'язків. Статистично підтверджені достовірні відмінності між кількісними показниками здоров'я на етапах безпосередньої участі в бойових діях, декомпресії та стабілізації ціннісно-смыслового простору. Інструментальні цінності, які є засобами для досягнення життєвих цілей, динамічно розвиваються внаслідок виконання бойових (спеціальних) завдань. Найбільш значущим ціннісним конструктом, який осмислюється на всіх етапах виконання службових завдань є самоконтроль. Статистичні відмінності зсуву даних вказують на достовірних відмінностях між кількісними показниками непримиримості до недоліків, розвиненої волі військовослужбовців на етапах безпосередньої участі, декомпресії та стабілізації ціннісно-смыслового простору. Ціннісно-смыслова реструктуризація ціннісно-смыслової сфери внаслідок участі в бойових діях частково підтверджується шляхом проведення емпіричного дослідження та встановленням статистичних відмінностей зсуву даних.

Ключові слова: ціннісно-смыслова сфера, військовослужбовці, бойові дії.

Krotiuk Kateryna Andriivna, assistant of the Department of social and practical psychology, Zhytomyr Ivan Franko State University, 10008, Zhytomyr, Velyka Berdychivska Str., 40, tel.: (063)2112811, e-mail: demkatty28@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0003-3237-6494>

DEVELOPMENT OF THE VALUE-MEANING SPHERE OF MILITARY MEN AS A RESULT OF PARTICIPATION IN COMBAT ACTIONS: A PRACTICAL ASPECT

Abstract. The importance and significance of the study of the development of the value and meaning sphere of personality is confirmed by the work of many contemporary researchers. Value and meaning constructs are dynamically developing during the life formation of a personality, affecting the choice of constructive or destructive vectors of development. Of particular importance is the study of the development of the value and meaning sphere of military men as a result of participation in hostilities. The empirical study of the dynamics of the value-sense sphere of military men involves the ranking of significant and meaningful value and sense constructs at the stages of training, direct participation in combat operations, decompression and stabilization of the value-meaning sphere. The results of the empirical study are presented in the form of averaged quantitative indicators, determination of the overall rank of the value and meaning constructs of military men, and establishment of statistical differences in data shift. Terminal values, which are the guidelines for achieving the goal, do not have a fundamental difference between indicators at different stages of military men. Statistically significant differences between quantitative health indicators at the stages of direct participation in combat, decompression, and stabilization of the value and meaning space have been confirmed. Instrumental values, which are the means to achieve life goals, are dynamically developing as a result of performing combat (special) tasks. The most significant value construct that is comprehended at all stages of performing service tasks is self-control. Statistical differences in the data shift indicate significant differences between the quantitative indicators of intransigence to shortcomings, developed will of military men at the stages of direct participation, decompression and stabilization of the value-sense space. The value-semantic restructuring of the value-semantic sphere as a result of participation in hostilities is partially confirmed by conducting an empirical study and establishing statistical differences in the shift of data.

Keywords: value-meaning sphere, military men, combat operations.

Постановка проблеми. Ціннісно-сміслова сфера особистості є однією з найбільш важливих та значимих особистісних структур. Актуальність вивчення впливу цінностей та смислів особистості підтверджується значною кількістю теоретичних напрацювань та емпіричних досліджень. В умовах сучасних подій зростає важливість вивчення розвитку ціннісно-сміслової сфери особистості. Особливе значення мають дослідження розвитку

цінностей і смислів Сил безпеки й оборони України з метою подальшої розробки психологічних тренінгів ціннісної підтримки та формування ціннісної стійкості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика ціннісно-сміслової сфери особистості передбачає аналіз ціннісних та смислових конструктів. Цінності є важливим елементом самовизначення та осмислення життя, вибору вектору саморозвитку особистості у конструктивному або деструктивному напрямках. Питання дослідження особливостей розподілу та розвитку ціннісних конструктів простежується у працях багатьох дослідників сучасності (В. Горбунова, Л. Романюк) [1; 5]. Внаслідок систематичного соціального, життєвого, професійного впливу ціннісні та смислові конструкти динамічно змінюються (О. Музика, О. Савиченко, І. Тичина) [3; 6; 8]. Водночас у процесі життєвого вибору та професійного становлення особистість має осмислювати власні дії та поведінку задля самовдосконалення та саморозвитку, надавати сенс життю (О. Нещерет, А. Фурман) [4; 9]. Ціннісно-сміслова сфера визначає комплексне поєднання цінностей та смислів, їх динамічність. На нашу думку, «ціннісно-сміслова сфера – це складна, багаторівнева структура особистості, що містить ціннісні та смислові конструкти, які у взаємодетермінованому зв'язку впливають на поведінку та життєдіяльність людини, надають вектор руху до саморозвитку і самовдосконалення» [2, с. 82].

Дорослий вік особистості характеризується сформованістю системи ціннісно-сміслової сфери та професійною діяльністю. Зміна соціального оточення, особистісні та вікові зміни, кризові ситуації зумовлюють переорієнтацію ціннісних та смислових конструктів, пошуку особистістю значення і смислу виконувати соціальні та професійні обов'язки, обирати стратегію подальшої поведінки (О. Бреусенко, Т. Титаренко) [1; 7].

Сучасні події на території нашої держави, пов'язані з захистом територіальної цілісності та суверенітету України, зумовлюють ціннісно-сміслову трансформацію особистості. Найбільш кризового впливу зазнають військовослужбовці, які безпосередньо виконують бойові (спеціальні) завдання в районах ведення бойових дій. Військовослужбовці-учасники бойових дій намагаються узгодити власні значущі цінності з оточенням, відшукати смисли у виконанні службових завдань, адаптуватись та підтримувати сенс власного життя. Екстремальні умови бою впливають на морально-психологічний стан, загальну фізичну та психічну опірність бойовим стрес-факторам, ціннісно-сміслову реструктуризацію.

У розробленій нами структурній моделі розвитку ціннісно-сміслової сфери військовослужбовців внаслідок участі в бойових діях теоретично представлено розвиток ціннісних та смислових конструктів на різних етапах виконання службових завдань [2]. Визначення етапів цивільного життя, підготовки, безпосередньої участі в бойових діях, декомпресії та стабілізації ціннісно-сміслового простору військовослужбовців відображає специфіку військової діяльності, безперервність та специфічність виконання службових обов'язків. Виконання бойових (спеціальних) завдань в районах ведення бойових дій військовослужбовців полягають в активності та рішучості, стійкості до численних труднощів та кризових ситуацій, нервово-психічній стійкості. В такому випадку

ціннісні та смислові конструкти неодмінно зазнають змін, переосмислюються та змінюють значущість для військовослужбовців.

Мета статті. Для виявлення специфічних особливостей розвитку ціннісно-смислової сфери військовослужбовців внаслідок участі в бойових діях ми прагнемо емпірично дослідити значущі ціннісні та смислові конструкти на різних етапах службової діяльності. Ми припускаємо, що внаслідок участі в бойових діях у військовослужбовців активно реструктуризується ціннісно-смислова свідомість через переосмислення життєвого досвіду та зміни значущості цінностей. Емпіричне дослідження передбачає проведення психодіагностичного методу «Методики діагностики ціннісних орієнтацій» М. Рокича, подальшого кількісного, якісного та статистичного аналізу результатів дослідження військовослужбовців.

Вибірка нашого дослідження складає 45 чоловіків, військовослужбовців різних родів військ та служб із бажанням добровільно брати участь в опитуванні. Загальні вікові показники межують від 22 до 51 року, досвід військової служби від 6 місяців до 15 років. Військовослужбовці мають військові звання рядового, сержантського, старшинського та офіцерського складів. Респонденти із перших днів повномасштабного вторгнення перебувають в районах ведення бойових дій та безпосередньо виконують бойові завдання.

Виклад основного матеріалу. Аналіз результатів дослідження за методикою вивчення ціннісних орієнтацій М. Рокича передбачає формування ієрархізованої структури термінальних та інструментальних цінностей військовослужбовців. В результаті кількісної обробки результатів та визначення середнього значення ми простежуємо ієрархію показників цінностей на кожному з етапів виконання службових обов'язків (таблиця 1).

Таблиця 1

Термінальні цінності військовослужбовців на різних етапах виконання службових завдань

Термінальні цінності	Етап підготовки до бойових дій		Етап безпосередньої участі в бойових діях		Етап декомпресії та стабілізації ціннісно-смислового простору	
	Середнє значення	Ранг	Середнє значення	Ранг	Середнє значення	Ранг
Активне діяльне життя	8,7	8	8,4	6	9,1	8
<i>статистичне відхилення</i>	$t = 0,75; \rho = 0,45$			$t = -0,77; \rho = 0,44$		
Життєва мудрість	8,5	5	8,0	5	9,2	9
<i>статистичне відхилення</i>	$t = 0,48; \rho = 0,63$			$t = -1,31; \rho = 0,19$		

Здоров'я	3,5	1	3,5	1	5,5	2
<i>статистичне відхилення</i>	$t = 0,03; \rho = 0,98$			$t = -2,34; \rho = 0,02$		
Цікава робота	8,7	9	8,5	7	8,9	7
<i>статистичне відхилення</i>	$t = 0,03; \rho = 0,98$			$t = -0,54; \rho = 0,59$		
Краса природи та мистецтва	13,6	16	14,3	17	12,4	16
<i>статистичне відхилення</i>	$t = -0,79; \rho = 0,43$			$t = 1,68; \rho = 0,1$		
Кохання	5,8	3	5,2	3	5,8	3
<i>статистичне відхилення</i>	$t = 0,33; \rho = 0,75$			$t = -0,31; \rho = 0,76$		
Матеріально забезпечене життя	8,5	6	8,6	8	8,1	5
<i>статистичне відхилення</i>	$t = -0,12; \rho = 0,9$			$t = 0,45; \rho = 0,65$		
Гарні і вірні друзі	6,4	4	6,7	4	6,8	4
<i>статистичне відхилення</i>	$t = -0,52; \rho = 0,6$			$t = -0,08; \rho = 0,94$		
Суспільне визнання	11,4	14	12,2	14	11,4	14
<i>статистичне відхилення</i>	$t = -0,87; \rho = 0,39$			$t = 0,91; \rho = 0,36$		
Пізнання	11,3	13	11,3	13	10,7	12
<i>статистичне відхилення</i>	$t = -0,08; \rho = 0,93$			$t = 0,8; \rho = 0,42$		
Продуктивне життя	9,6	11	10,3	12	10,4	11
<i>статистичне відхилення</i>	$t = -0,79; \rho = 0,43$			$t = -0,08; \rho = 0,94$		
Розвиток	8,5	7	9,7	11	8,4	6
<i>статистичне відхилення</i>	$t = -1,33; \rho = 0,19$			$t = 1,48; \rho = 0,14$		
Розваги	14,4	17	13,4	15	12,6	17
<i>статистичне відхилення</i>	$t = 0,73; \rho = 0,47$			$t = 1,21; \rho = 0,23$		
Свобода	9,1	10	9,0	9	9,3	10
<i>статистичне відхилення</i>	$t = 0,13; \rho = 0,9$			$t = -0,34; \rho = 0,73$		
Щасливе сімейне життя	4,7	2	4,0	2	4,6	1

<i>статистичне відхилення</i>	$t = 0,68; \rho = 0,5$			$t = -0,62; \rho = 0,54$		
Щастя інших	12,3	15	13,5	16	12,3	15
<i>статистичне відхилення</i>	$t = -1,42; \rho = 0,16$			$t = 1,3; \rho = 0,19$		
Творчість	14,4	18	14,6	18	13,3	18
<i>статистичне відхилення</i>	$t = 0,12; \rho = 0,9$			$t = 1,63; \rho = 0,11$		
Упевненість у собі	10,6	12	9,2	10	11,1	13
<i>статистичне відхилення</i>	$t = 1,38; \rho = 0,17$			$t = -1,95; \rho = 0,05$		

На етапі підготовки до бойових дій найбільш значущими термінальними цінностями, яких прагнуть досягнути військовослужбовці, є здоров'я, щасливе сімейне життя та кохання. До найменш значущих цінностей респонденти відносять красу природи і мистецтва, розваги та творчість. Тобто, в період бойового злягодження підрозділу військовослужбовці найбільше надають значення здоров'ю, як основного ресурсу життєдіяльності та опірності організму можливим загрозам, сімейному благополуччю та гармонійним стосункам з коханою людиною. Обрані військовослужбовцями найменш значущі цінності характеризуються переважно улюбленими допоміжними справами, хобі, розвагами. Через необхідність виїзду до зони бойових дій такі цінності не є значущими та важливими.

На етапі безпосередньої участі в бойових діях найбільш значущі термінальні цінності є незмінними. Це можемо пояснити прагненням військовослужбовців відчувати безпеку за себе та референтних осіб, мати підтримку та комфортні стосунки з усіма членами родини. До найменш значущих термінальних цінностей респонденти відносять щастя інших, красу природи і мистецтва та творчість. Низька осмисленість та значення щастя всього народу може свідчити про фокус уваги лише на збереженні власного життя та здоров'я в районах ведення бойових дій, певними суб'єктивними особистісними переконаннями.

На етапі декомпресії та стабілізації ціннісно-смыслового простору, що характеризується ротацією до пункту постійної дислокації, простежується дещо інша специфіка розподілення значущих термінальних цінностей військовослужбовцями. При поверненні до мирного життя військовослужбовці визначають для себе значущість щасливого сімейного життя, здоров'я та кохання. Бажання у прийнятті сім'єю набутого бойового досвіду і підтримки, поваги та вдячності, почутті гармонії та затишку – все це є осмисленим ціннісним конструктом для військовослужбовців. Такі цінності із найменшими рангами, як переживання прекрасного в природі та мистецтва, приємне проведення часу й можливість творчої діяльності, не є значущими та осмисленими.

Внаслідок участі в бойових діях термінальні цінності, що є цілями досягнення мети, не мають критичних змін та кардинальної відмінності між кількісними

показниками ціннісних конструктів на різних етапах виконання службових обов'язків. Тобто, військовослужбовці мають усвідомлені принципи та переконання щодо поведінки та діяльності, осмислені ціннісні конструкти та визначені перспективи, які залишаються сталими, незважаючи на зміну специфіки виконання службової діяльності.

Використання статистичного методу t-критерію Стьюдента для незалежних змінних дає змогу встановити статистичні відмінності зсуву даних між кількісними показниками ціннісних термінальних конструктів військовослужбовців на різних етапах служби. Знайдено статистично значущі відмінності між кількісними показниками здоров'я на етапах безпосередньої участі в бойових діях, декомпресії та стабілізації ціннісного простору військовослужбовців ($t = -2,34$; $\rho = 0,02$). Інші термінальні ціннісні конструкти не мають статистичних відмінностей зсуву даних між кількісними показниками на етапах підготовки, безпосередньої участі, декомпресії та стабілізації ціннісно-сислового простору військовослужбовців (таблиця 1).

Кількісна обробка отриманих результатів інструментальних цінностей військовослужбовців дає змогу простежити значущість тих ціннісних конструктів, особистісних якостей, якими респонденти керуються для досягнення мети (таблиця 2).

Таблиця 2

Інструментальні цінності військовослужбовців на різних етапах виконання службових завдань

Інструментальні цінності	Етап підготовки до бойових дій		Етап безпосередньої участі в бойових діях		Етап декомпресії та стабілізації ціннісно-сислового простору	
	Середнє значення	Ранг	Середнє значення	Ранг	Середнє значення	Ранг
Охайність	6,6	2	8,8	8	8,9	7
<i>статистичне відхилення</i>	$t = 0,12$; $\rho = 0,9$		$t = -0,11$; $\rho = 0,91$			
Вихованість	13,1	17	8,1	4	7,1	3
<i>статистичне відхилення</i>	$t = -1,4$; $\rho = 0,17$		$t = 0,97$; $\rho = 0,33$			
Високі запити	7,7	4	12,4	17	13,2	18
<i>статистичне відхилення</i>	$t = 0,59$; $\rho = 0,56$		$t = -0,69$; $\rho = 0,49$			
Життєрадісність	10,1	12	8,1	5	9,0	8

<i>статистичне відхилення</i>	$t = -0,42; \rho = 0,67$			$t = -0,82; \rho = 0,41$		
Виконавська дисципліна	9,2	9	9,4	11	9,6	11
<i>статистичне відхилення</i>	$t = -0,11; \rho = 0,91$			$t = -0,09; \rho = 0,93$		
Незалежність	15,2	18	8,3	7	9,5	10
<i>статистичне відхилення</i>	$t = 0,7; \rho = 0,49$			$t = -1,29; \rho = 0,2$		
Непримиримість до недоліків	8,7	5	12,3	16	13,0	17
<i>статистичне відхилення</i>	$t = 2,21; \rho = 0,03$			$t = -0,72; \rho = 0,47$		
Освіченість	8,8	6	8,2	6	7,8	5
<i>статистичне відхилення</i>	$t = 0,21; \rho = 0,84$			$t = 0,38; \rho = 0,7$		
Відповідальність	8,8	7	6,7	2	7,4	4
<i>статистичне відхилення</i>	$t = 1,85; \rho = 0,07$			$t = -0,67; \rho = 0,51$		
Раціоналізм	10,1	13	9,3	10	9,1	9
<i>статистичне відхилення</i>	$t = -0,22; \rho = 0,83$			$t = 0,21; \rho = 0,83$		
Самоконтроль	7,5	3	6,6	1	7,0	2
<i>Статистичне відхилення</i>	$t = 0,78; \rho = 0,44$			$t = -0,38; \rho = 0,71$		
Сміливість у захисті власної позиції	10	11	9,0	9	8,7	6
<i>статистичне відхилення</i>	$t = -1,66; \rho = 0,1$			$t = 0,36; \rho = 0,72$		
Розвинена воля	11,2	14	11,4	15	9,8	12
<i>статистичне відхилення</i>	$t = -1,99; \rho = 0,05$			$t = 1,46; \rho = 0,15$		
Терпимість	12,3	16	10,8	14	10,6	14
<i>статистичне відхилення</i>	$t = 0,44; \rho = 0,66$			$t = 0,2; \rho = 0,84$		
Широта поглядів	5,9	1	10,5	12	10,5	13
<i>статистичне відхилення</i>	$t = 1,89; \rho = 0,06$			$t = 0,02; \rho = 0,98$		
Чесність	9,6	10	6,7	3	6,6	1
<i>статистичне відхилення</i>	$t = -0,8; \rho = 0,42$			$t = -0,11; \rho = 0,91$		

Ефективність у справах	11,6	15	10,6	13	11,7	15
<i>статистичне відхилення</i>	$t = -1,07; \rho = 0,29$			$t = -1,08; \rho = 0,28$		
Здатність до співпереживання	8,9	8	13,2	18	12,4	16
<i>статистичне відхилення</i>	$t = -1,73; \rho = 0,09$			$t = 0,91; \rho = 0,36$		

В результаті обрахування середнього значення кількісних показників інструментальних цінностей військовослужбовців ми визначили ранги значущості ціннісних конструктів на етапах виконання службових завдань. На етапі підготовки до бойових дій військовослужбовці визначають для себе значущість широти поглядів, охайності та самоконтролю. Гарний та чистий зовнішній вигляд, вміння контролювати власну поведінку та діяльність, критично мислити та мати широкий світогляд на різні, навіть цивільні аспекти – все це є особистісними та професійними вимогами до військовослужбовців, які вони осмислюють та приймають. Водночас військовослужбовці визначають низьку значущість терпимості, вихованості, незалежності у загальній ієрархії інструментальних цінностей. Усвідомлення воєнних дій на території нашої держави і тривожне очікування бойових завдань є можливим чинником зниження терпимості та вихованості через внутрішні протиріччя та адекватного бажання помститись ворогу. Визначення низької значущості ціннісного конструкту незалежності може бути пов'язане із цілодобовим та щоденним виконанням службових завдань, неможливістю точно відмежувати особисте та професійне життя.

На етапі безпосередньої участі в бойових діях військовослужбовці визначають для себе значущість ціннісних конструктів самоконтролю, відповідальності та чесності, що може бути передбачено виконанням бойових (спеціальних) завдань. Умови ведення бойових дій вимагають від військового підрозділу та окремого військовослужбовця ряд вимог, з чим пов'язане визначення значущості таких ціннісних конструктів. Виконання бойових (спеціальних) завдань та одночасне перебування під обстрілами з боку ворога вимагає вміння володіти власною поведінкою, контролювати негативні прояви психічних станів (шок, паніка, страх, заціпеніння тощо), усвідомлювати відповідальність за кожен дію, завдання, зброю, інші технічні військові засоби. Чесність, як особистісна якість, особливо цінна для військовослужбовців через щоденну комунікацію та взаємодію у бойовому підрозділі. Ціннісними конструктами із найнижчими значеннями для військовослужбовців є: нетерпимість до недоліків, високі запити та здатність до співпереживання. Безпосередня участь в бойових діях передбачає включеність, активність та ефективність діяльності кожного військовослужбовця, де кожна помилка вартує людське життя. Водночас розуміння військовослужбовців впливу бойової обстановки знижує вимогливість до інших особистісних властивостей, не пов'язаних із військовою справою. Низька значущість ціннісного конструкту

здатності до співпереживання можна пояснити фокусом уваги на збереженні власного життя і здоров'я, розумінні «шкідливості» надмірних емоцій в умовах ведення бойових дій.

У військовослужбовців етап декомпресії та стабілізації ціннісно-смыслового простору передбачає ротацію до пункту постійної дислокації та зміну службової діяльності. Для військовослужбовців значущими ціннісними конструктами є: чесність, самоконтроль та вихованість. Тобто, важливість чесно та правдиво рефлексувати власну, соціальну поведінку визначає подальший саморозвиток та самовизначення у суспільстві. Самоконтроль, як вже осмислений та значущий ціннісний конструкт, є важливим для військовослужбовців на етапі декомпресії через можливі наслідки впливу участі в бойових діях, прояви агресії через непорозуміння з цивільними особами та іншими стрес-факторами. Висока значущість вихованості є проявом однієї із найвищих моральних якостей, що полягає у повазі до власного життєвого, зокрема бойового, досвіду та оточення. Усвідомлення військовослужбовцями важливості ціннісного конструкту вихованості є своєрідним контролем щодо дотримання правил пристойності та етичних норм. Для військовослужбовців-учасників бойових дій найменш значущими ціннісними конструктами є: здатність до співпереживання, нетерпимість до недоліків та високі запити. Тобто, військовослужбовці з розумінням та повагою ставляться до особистісних характеристик оточуючих, їх переваг та недоліків, нівелюють емпатію як прояв гармонійних міжособистісних стосунків.

Статистичні відмінності зсуву даних (t-критерій Стьюдента для незалежних змінних) між інструментальними цінностями військовослужбовців вказують на статистично достовірні відмінності між кількісними показниками непримиримості до недоліків ($t = 2,21$; $p = 0,03$), розвиненої волі ($t = -1,99$; $p = 0,05$) на етапі підготовки та безпосередньої участі в бойових діях. Водночас на етапах безпосередньої участі в бойових діях та декомпресії статистичних відмінностей між кількісними показниками непримиримості до недоліків, розвиненої волі не встановлено. Достовірних статистичних відмінностей між кількісними показниками інших інструментальних цінностей на етапах підготовки, безпосередньої участі в бойових діях, декомпресії та стабілізації ціннісно-смыслового простору не встановлено (таблиця 2).

Висновки. Внаслідок участі в бойових діях у військовослужбовців простежується певна ієрархія ціннісних та смыслових конструктів. Етап підготовки, безпосередньої участі в районах ведення бойових дій, етап декомпресії та стабілізації ціннісно-смыслового простору характеризується наповненням ціннісних і смыслових конструктів, визначення їх значущості. Внаслідок виконання бойових (спеціальних) завдань у військовослужбовців простежується зміна ранжування ціннісних конструктів. Для військовослужбовців важливе здоров'я, як фізіологічний потенціал для виконання службової діяльності, щасливе сімейне життя, кохання, що полягають у задоволенні особистісних потреб та прагнень,

самовизначенні та незалежності при формуванні власної думки та підтримці життєвої стійкості. Осмислення та надання значущості ціннісним конструктам самоконтролю, відповідальності пов'язані з професійною військовою діяльністю щодо забезпечення миру, стримуванні агресора, підтримці суспільного порядку. Важливим є усвідомлення значимості власних дій, відповідальності емоційного та поведінкового самоконтролю в умовах безпосередньої участі в бойових діях.

Ціннісно-сміслова реструктуризація особистості підтверджується використанням методу встановлення статистичних відмінностей між кількісними показниками здоров'я, непримиримості до недоліків, розвиненої волі, традицій та добра, що свідчить про їх розвиток внаслідок виконання бойових (спеціальних) завдань на різних етапах військової служби.

Перспективи подальшої роботи вбачаються у продовженні детального дослідження розвитку ціннісно-сміслової сфери військовослужбовців.

Література:

1. Бреусенко О. А. Динаміка ціннісно-сміслової сфери особистості в умовах екзистенціальної кризи : автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.01. Київ, 2000. 20 с.
2. Горбунова В. В. Ціннісна підтримка розвитку здібностей у віці середньої дорослості. *Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень*. Житомир: Вид-во Рута, 2006. С. 242–258.
3. Кротюк К. А. Структурна модель ціннісно-сміслової сфери військовослужбовців-учасників бойових дій. *Психологічні студії*. 2023. № 3, С. 81–89.
4. Музика О. Л. Ціннісна підтримка особистісного росту. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наукових праць*. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. № 6 (30). Ч. II. С. 232–240.
5. Нещерет О. І. Сенс життя у психосемантичному вимірі. // Психологічна допомога особистості в складних обставинах життєдіяльності: збірник тез доповідей всеукраїнського науково-практичного семінару «Психологічна допомога особистості в складних обставинах життєдіяльності» (м. Чернівці, 18 травня 2018 р.)/ ред. кол.: Т. М. Титаренко (гол. ред.) та ін. Чернівці : ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2018. С. 59–63.
6. Романюк Л.В. Концепція становлення цінностей особистості раннього дорослого віку в соціокультурному просторі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія» : збірник наукових праць*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. № 6. С. 71–76.
7. Савиченко О.М. Ціннісно-мотиваційні механізми розвитку спортивних здібностей. *Актуальні проблеми психології : Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. Т. 12. Вип. 3. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. С. 233–238.
8. Титаренко Т.М. Життєві кризи: технології консультування. Перша частина. К.: Главник, 2007. 144 с. (Серія «Психологічний інструментарій»).
9. Тичина І.М. Аналіз ціннісних детермінант професійної переорієнтації студентів із різним досвідом роботи. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005. С. 253–262.
10. Фурман А.А. Психологія смисложиттєвого розвитку особистості: монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. 508 с.

References:

1. Breusenko, O.A. (2000). Dynamika tsinnisno-smyslovoi sfery osobystosti v umovakh ekzystentsialnoi kryzy [The dynamics of the value-sense sphere of personality in the conditions of existential crisis]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
2. Horbunova, V.V. (2006). Tsinnisna pidtrymka rozvytku zdibnosti u vitsi serednoi doroslosti. [Value-based support for the development of abilities in middle adulthood]. *Zdibnosti, tvorchist, obdarovanist: teoriia, metodyka, rezultaty doslidzhen – Abilities, creativity, giftedness: theory, methodology, research results*, 242-258 [in Ukrainian].
3. Krotiuk, K.A. (2023). Strukturna model tsinnisno-smyslovoi sfery viiskovosluzhbovtshiv-uchasnykiv boiovykh dii [Structural model of the value-sense sphere of military men participating in combat operations]. *Psykhologichni studii – Psychological studies*, 3, 81-89 [in Ukrainian].
4. Muzyka, O L. (2005). Tsinnisna pidtrymka osobystisnoho rostu [Value-based support for personal growth]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova – NPU Scientific Research Institute named after M. P. Drahomanov*. (Vols. II), 6 (30), 232-240 [in Ukrainian].
5. Neshcheret, O.I. (2018). Sens zhyttia u psykhosemantychnomu vymiri [The meaning of life in the psychosemantic dimension]. T. M. Tytarenko (Eds.) *Psykhologichna dopomoha osobystosti v skladnykh obstavynakh zhyttiediialnosti – Psychological assistance to individuals in difficult circumstances: Collection of abstracts of the all-Ukrainian scientific and practical seminar* (pp.59-63). Chernivtsi : Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University [in Ukrainian].
6. Romaniuk, L.V. (2018). Kontseptsiia stanovlennia tsinnosti osobystosti rannoho dorosloho viku v sotsiokulturnomu prostori [The concept of formation of values of early adulthood in the socio-cultural space]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia» – Scientific Notes of the National University of Ostroh Academy*, 6, 71-76 [in Ukrainian].
7. Savychenko, O.M. (2007). Tsinnisno-motyvatsiini mekhanizmy rozvytku sportyvnykh zdibnosti [Value-motivational mechanisms of sports abilities development]. *Aktualni problemy psykhologii : Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykhologii im. H.S. Kostiuka APN Ukrainy – Actual problems of psychology : Collection of scientific papers of the Institute of Psychology named after H.S. Kostiuk of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*. (Vols. 12), 3, (pp. 233-238). Zhytomyr : Zhytomyr Ivan Franko State University [in Ukrainian].
8. Tytarenko, T.M. (2007). *Zhyttievi kryzy: tekhnologii konsultuvannia [Life crises: counseling technologies]*. Kyiv: Hlavnyk [in Ukrainian].
9. Tychyna, I.M. (2005). Analiz tsinnisnykh determinant profesiinoi pereorientatsii studentiv iz riznym dosvidom roboty [Analysis of value determinants of professional reorientation of students with different work experience]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Serii 12. Psykhologichni nauky – Scientific Journal of the Drahomanov National Pedagogical University. Series 12. Psychological sciences*, 253-262 [in Ukrainian].
10. Furman, A.A. (2017). *Psykhologhiia smyslozhyttievoho rozvytku osobystosti [Psychology of meaningful life development of a personality]*. Ternopil : TNEU [in Ukrainian].